

Medisinstudent i 1892 – før Statens lånekasse

Michael 2026; 23: 300–309

doi: 10.5617/michael.13594

Hvordan artet studietiden seg for en ubemidlet medisinstudent i 1890-årene, lenge før Statens lånekasse fantes?

Christian Fredrik Rossow (1871–1948), min oldefar, ble tatt opp på medisinstudiet i Kristiania i 1892. Hans nedtegnelser om sine erfaringer som student og lege gjennom 50 år finnes i en håndskrevet bok han har tilegnet sin mor: *50 aars lægevirksomhed i Norge*. Jeg har tidligere publisert et essay om hans beskrivelse av møtet med spanskesyken på Andøy i Nordland (1).

Hans studietid var preget av svært anstrengt økonomi, uten mulighet for økonomisk støtte fra familien. Han var nær ved å oppgi studiene da han en dag møtte en kvinne (figur 1).

Kausjon

Christian Fredrik Rossow vokste opp i Kristiania som den tredje av sju brødre. Familien drev en klesforretning. Men faren, som ble oppfattet som en «holden» mann, hadde kausjonert for et lån på 60 000 kroner. Da skyldneren var ute av stand til å betale, ble Christians far stående ansvarlig for lånet. Christian skriver at faren derfor måtte «indstille sine betalinger, -og det saa heller ikke ut til at han kunde faa akkord, - hvilket han heller ikke gjorde».

Faren fikk ingen avtale med kreditorene, gikk personlig konkurs og sto dermed på «bar bakke». Christian skriver: «Det saa uhyggelig mørkt ut for oss.» For å spare penger bodde han hjemme hos foreldre og søsken. De økonomiske problemene var alvorlige: «Allikevel saa det haapløst ut for oss, da vi tænkte paa all gjelden som vi hadde. Husleien var ikke betalt paa 3 maaneder, i melkebutikken og butikken paa hjørnet hadde de penge til gode av oss. Vi maatte se oss om efter andre indtektskilder.»

Figur 1. Christian Rossow og Dagny Bjørnstad fotografert på Oksval, Nesodden, ca. 1894. Fotograf ukjent. Funnet i Christian Fredrik Rossows notater.

Student – mot alle odds

Etter artium i 1889 og Krigsskolen i 1889–1890 kom spørsmålet om eventuelt studium for Christian opp. «*Det var ikke saa liketil at ta noen bestemmelse, da de økonomiske forholdene i familien var miserable, kortsagt*».

Hans nest eldste bror, Einar, studerte jus og fikk en «post» til 40 kroner måneden. Christian skriver: «*Dette hjalp jo en del. Sammen med min eldste brors lønn klarte vi oss noenlunde med mat, men det skulde jo meget mere til.*» Selv tok han seg jobb som regningsbud.

Etter et halvt år på jusstudiet, hvor han ikke trivdes, kontaktet han Sophus Torup (1861–1937), professor i fysiologi, og spurte om mulighetene for å studere medisin. «*Det var ikke mange trøstens ord jeg fikk av ham, da han hørte om min økonomiske stilling.-Men efter en del overveielser blev loddet kastet, og jeg meldte meg til det medicinske studium*».

Han begynte studiet høsten 1892 (2).

En ulykke

I det andre semesteret, 18. mars 1893, ble han utsatt for en eksplosjon ved universitetet. Begge hender og venstre lår fikk omfattende brannskader. Han ble innlagt i Rikshospitalet i åtte døgn. «*Saa blev jeg kjørt hjem i hestedrosje og laa til sengs i over 4 maaneder, under behandling av professor Voss.*¹»

Christian var tilsynelatende målbevisst, benyttet tiden godt og skriver: «*Men aldrig saa galt, var det dog godt for noe; jeg kunde uforstyrret læse i mine medicinske bøker, og forelæsningene i anatomi og fysiologi fik jeg læse hos Lauritz Lie, som ofte var hos mig i besøk.*²»

1 Joachim Andreas Voss (1815–1897) (3) hadde vært professor i anatomi, men tatt avskjed med universitetet i 1875, for å kunne konsentrere seg om sin store praksis (4). Han var 78 år gammel da han behandlet min oldefar.

2 Lauritz Lie (1872–1922) var medstudent (5).

Men oppholdet på Rikshospitalet kostet også penger: *«Saa en dag kom regningen fra hospitalet, 36 kroner tror jeg det var. Men penge til det hadde vi dessværre ikke. -Jeg skrev da til en god venninde av os, frk. Helga Mæhlum, og fik av hende laane 125 kroner, som jeg skulde betale tilbake naar jeg blev færdig læge.»*

Christian var fast bestemt på å forsøke å ta førsteavdelingseksamen på redusert tid. Men den vanskelige økonomien påvirket i stor grad hverdagen: *«Levemaaten var nu mer end skrall, -paa Dampkjøkkenet fik vi kjøpt 2 liter suppekraft, med lit ekstra fortynding fik vi hver vår tallerken med brød til, ellers var det bart brød og svart kaffe, kokt paa grudden i aldrig saa lang tid.»*

Til tross for alle vanskelighetene gikk han i november 1893 opp til førsteavdelingseksamen for professorene Torup i fysiologi og Gustav Adolph Guldberg (1854–1908) i anatomi. Han kom seg gjennom med karakterene 11 (fysiologi), 9 (anatomi) og 10 (kjemi).³ Han skriver: *«Saa var det værste overstaet.»*

Studiefinansiering

Studenter uten økonomisk støtte fra foreldre eller annen familie var på denne tiden avhengig av private långivere. Selv kontaktet Christian bedriftseier Christian Julius Schou (1854–1909), eier av Hjula veveri og Schous bryggeri, og ba om et lån. Christian skriver etter kontakten med Schou: *«Det blev 5 kroner maaneden indtil jeg var færdig som læge, og sandelig fik jeg ikke for 6 maaneder med en gang.»*

Han kontaktet også garver Olsen i Ullevålsveien, sammen med broren Einar: *«Saa fandt Einar og jeg paa at ta en tur til gamle garver Olsen i Ullevaalsvegen. Han var rentenist og rik. Paa vort spørgsmaal om han vilde laane os penge, svarede han staks velvillig, at det skulde han gjerne. 5 % rente skulde vi betale, fra den dag da vi var færdig med eksamen. Vi fik straks 50 kr. Hver.»*⁴

Einar (1869–1894) døde i juli 1894 av peritonitt, 24 år gammel (8). Christian ble da stående ansvarlig også for Einars lån, og betalte det tilbake.

Et avgjørende møte

Vel i gang med studiet var han likevel nær ved å miste motet og avbryte: *«.. fremdeles laa det økonomiske som en mare over os, og jo mere jeg tenkte derpaa, desto mere umulig syntes utsiktene til at studere videre for mig.»*

³ Karakterskalaen gikk fra 6 (laveste ståkarakter) til 12 (høyeste karakter).

⁴ Ole Olsen (f. 1815) var, ifølge folketellingen 1900, en «forhenværende garver» med adresse Ullevålsveien 80B (6) og med 100.000 kroner i formue (7). Det fremgår ikke når brødrene oppsøkte garveren, men hvis det var første høsten som student i 1892, var Olsen 77 år gammel.

En dag fikk han se en annonse om en stilling i et departement. Den var utlyst med en årslønn på 1200 kroner. Han mente selv at det måtte være noe for ham, og hastet av gårde. *«Men paa Victoria Terrasse møtte jeg frk. Dagny Bjørnstad, som stansede mig op, og spurte hvor jeg skulde hen. Jeg fortalte om mit ærinde, og sa at jeg nok maatte slutte med medicinen.» «Nei, det maatte jeg paa ingen maate gjøre, sa hun, og saa fandt hun frem 3 10-øringer, som jeg fik.»* Dette møtet gjorde at han på stedet ombestemte seg og tok fatt på studiet på nytt. *«Jeg gjorde helt om og drog hjem.»*

Christians bror mente møtet måtte være et «skjebnens tegn». Dagny Bjørnstad (1873–1953) var elev hos kunstnerne Harriet Backer (1845–1932) og Eilif Peterssen (1852–1928). Christian og Dagny ble kjærester, forlovet i 1894 (figur 1) og gift i 1898.

Trangstipend

Underveis i studiet søkte han også «trangstipend» og fikk det. Disse støtteordningene var opprettet av private givere for å hjelpe trengende studenter, og fakultetene avgjorde hvem av søkerne som fikk. Kriteriene var at midlene fra hjemmet ikke strakk til, med attest fra lensmann eller sogneprest. Kriterier for tildeling var også god vandel, tilfredsstillende studieprogresjon og flid i studiene (9, s. 53). Til stipendsøknaden hadde han fått anbefaling fra professorene Torup og Guldberg. *«Det varede ikke saa længe før jeg fik brev om at jeg skulde faa 45 kr. maaneden. Da blev det paany glæde i huset.»*

Etter avlagt førsteavdelingsseksamen søkte han på nytt og fikk denne gangen en bevilgning på 20 kroner per måned. Han lånte i tillegg 25 kroner per måned av garver Olsen. *«Men jeg hadde jo store utgifter til bøker ogsaa, saa det blev ikke så meget tilovers til hjemmet de første maanedene.»*

Det medisinske fakultet hadde, utrolig nok, forsøkt å få til at bare de mannlige studentene kunne søke trangstipend, noe de imidlertid ikke lyktes med (9, s. 53–54).

Studenthverdagen

Christian synes å ha vært disiplinert. Han skriver: *«Arbeidsdagen var lang – fra kl 8 morgen til kl. 9 aften. Precis kl. 9 gik Einar, L. Lie og jeg en lang tur, som gjorde os alle godt. Men altid var vi i seng kl. 10 for at være uthvilet til næste arbejdsdag.»*

I den kliniske delen av studiet, andre avdeling, besto hverdagene av forelesninger fra klokken 8 til 12, deretter praksis ved kirurgisk eller medisinsk avdeling ved Rikshospitalet til klokken 14. Dagen ble avsluttet med pensumlesing utover ettermiddagen. Søndagen var fri.

Som dagens studenter var han selektiv: *«Jeg paahørte bare de nødvendige forelesninger, forøvrigt var det at lese og atter at lese. Det blev nok ofte langt utover natten, naar det var et enkelt kapitel, jeg maatte bli ferdig med.»*

I alle ferier søkte han kandidatvikariater. *«[..], fungerte som saadan paa kirurgen, indre medicin, hudavdelingen, øienavdelingen og næse-halsavdelingen. Dessuten var jeg daglig assistent ved alle poliklinikker, hvor jeg lidt efter lidt kom ind i tekniken i den praksis man kalder kontorpraksis. Og her var det da at jeg lagde mit studium an for at dyktiggjøre mig som praktikus. Men jeg var taknemlig for alt jeg lærte.»*

Spesialisering underveis

Mulighet for tidlig «spesialisering» under studiet var uformelle kurs eller hospitering ved klinikker i utlandet. Men dette var kostbart. *«Noen sjangse for spesialisering hadde jeg jo ikke, da det krævede kapital, jeg fik i alle fall vente med det til senere.»* De første spesialistreglene i Norge kom først i 1918 (10).

Enkelte kurs i klinikken måtte man også betale for som student. Disse kursene var slått opp som plakater. Christian trodde kursene var gratis og meldte seg på. Han deltok i 2–3 dager, før han forsto at kurset kostet 50 kroner. *«det hadde jeg imidlertid ikke raad til, hvorfor jeg trak mig tilbage. – Dessværre!»*

Eksamensgebyret ved første avdelings eksamen var 20 kroner (9, s. 55).

Infeksjoner påført under studiet

Som medisinstudent var man utsatt for infeksjoner. Kliniske undersøkelser og behandlinger ble gjort uten hansker. Christian nevner to episoder: *«En gang da jeg skiftede paa en pasient med osteomyelit, stak jeg mig i hø. Pekefinger paa en sikkerhetsnaal. –Det var en lørdag middag. Jeg vaskede mig i karbol-vand temmelig grundig og tænkte ikke mere paa det. Men dagen efter...fik jeg pludselig frysninger og feber, samt smerter i fingeren og en lymfangit langt op over armen.»* «Jeg gik straks op på hospitalet viste fingeren frem til reservelege Cappelen⁵, som rystede paa hodet og sa at det var en alvorlig affære.» Fingeren ble skåret opp på to steder, uten bedøvelse, og så bar det hjem og til sengs, *«med omslag»*. Det tok 2–3 uker før han var tilbake på avdelingen.

«En anden gang, da jeg var kandidat paa huden, hadde jeg et saar på ve. langfinger, som jeg hadde lagt plaster paa. Under undersøkelsen av en syfilitisk pike, var plasteret faldt av! Her var tiden kostbar. Reservelegen brændte saaret ut med rykende salpetersyre, men det var ondt. Heldigvis hadde det ingen følger!»

5 Axel Cappelen (1858–1919) var reservelege ved kirurgisk avdeling på Rikshospitalet 1893–1896 (11).

Under uketjenesten ved infeksjonsavdelingen på Ullevål sykehus fikk han ikke lenger bo hjemme. Familien var redd for smitte: «*Høstsemesteret 1895 skulde vi ha kursur paa Ullevaal epidemilasarrett, det var den gang ikke andre avdelinger der. [...] Det var nok saa meget difteri det året, skarlagensfeber, og typhus var det ogsaa. Noe difteriserum var endnu ikke opfundet; behandlingen var enkel pensling, gurgling samt omslag om halsen (grønsaape!).*»

Christian og studiekameraten Sofus Jørgensen (1873–1920) (12) som han hadde leid et rom i Thereses gate med, unngikk begge smitte. Men en av medstudentene «*var uforsiktig og blev smittet, saa han fik et langt sykeleie*».

Det må ha vært godt kjent blant studentene at den 23-årige medisinstudenten Evald Pauss (1866–1890) få år tidligere var blitt smittet med difteri ved den samme avdelingen på Ullevål og døde etter få dager⁶ (13).

Slit – utslitt

Kort før andreavdelingseksamen fikk han problemer, utslitt av alle lesingen: «*Da det nærmede sig eksamen, blev jeg lidt nervøs og hadde hjerteklap, hvorfor jeg gik til professor Laache og bad ham undersøke mig. Han stilte straks diagnosen, at jeg hadde forlæst mig og tilraadet mig at hvile helt ut i 14 dage. Og det gjorde jeg ogsaa.*»

En kortvarig utbrenthetsreaksjon, ville vi vel kalle det i dag. Christian tok imot rådet fra Søren Bloch Laache (1854–1941), som var professor i indremedisin, og flyttet ut til sin kommende svigerfamilie på Oksval, Nesodden. Han hadde med bøker, men brukte ellers tiden til å «*fske, diskutere, spise og ikke minst sove*». Etter to uker var han igjen tilbake på plass ved universitetet.

Kvinnelige medstudenter

Kvinnens rett til å avlegge examen artium var vedtatt av Stortinget i 1882, og i 1884 ble alle fakulteter ved universitetet åpnet for kvinnene. Da Christian startet på medisinstudiet i 1892, var ennå ingen kvinner uteksaminert. Marie Spångberg (1865–1942) ble, som første kvinne, ferdig høsten 1893. Men lenge var det svært få kvinner som studerte medisin. På Christians kull med 28 studenter var det to, Elise Stoltz (1872–1931) og Marie Kjølseth (1870–1923) (9) (figur 2).

⁶ Evald Pauss var den andre personen som mottok en offentlig æresbegravelse i Norge. Han er fortsatt den yngste personen som har mottatt en slik æresbevisning, ifølge Wikipedias artikkel om Evald Pauss.

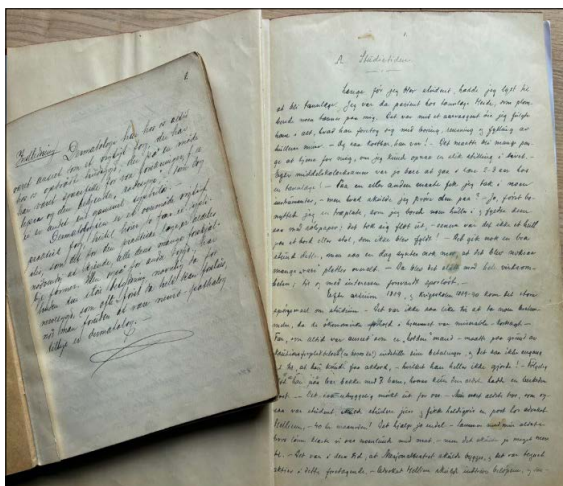
Figur 2. 1892-kullet utenfor Fødselsstiftelsen høsten 1897. Christian Fredrik Rossow bakre rekke, nr. 5 fra venstre. Marie Kjølseth midt i bildet og Elise Stoltz nr. 4 bakre rekke, fra høyre. Foto: Norsk Teknisk Museum. Fri lisens. <https://digitaltmuseum.no/0210211758426/fotografi>

Ferdig lege – med gjeld

Etter 5 1/2 års studier ble Christian Fredrik Rossow ferdig lege i 1897(14). På avslutningsfesten 21. desember 1897 på Hotel Boulevard ble han sittende ved siden av Stoltz og Kjølseth: «Det blev en stilig fest, men jeg var ikke vant til den slags, saa det gik rundt for mig allerede ved bordet, saa frøknene Stoltz og Kjølseth, som sat paa hver sin side av mig, nektede mig at smake noe mer.» Han hadde fått for mye under vesten.

Christian forlot Det kongelige Frederiks universitet med laudabelt resultat. «Jeg tror ikke at det var noen i kullet, som var mere glad end jeg. Naar jeg tænker tilbage paa alle vanskelighetene, særlig i økonomisk henseende, saa kan jeg bare ikke forstaa at jeg var naadd saa langt.»

Ved avsluttet studium var den private gjelden stor: «Prof. Thorups ord til mig fik jeg nok sande, og jeg turde ikke tænke paa, at jeg nu hadde en stor gjæld til baade den ene og den anden. Bare for bøker skyldte jeg i Mallings bokhandel næsten 800 kroner. Ved en skolekamerats hjelp, Nils Parmann, fik jeg kredit der, til jeg var færdig. Hos garver Olsen skyldte jeg mellom 13- og 1400 kr., Helga Mæhlum 125 osv. Men glæden var større end bekymringene – 21. de desember 1897 fik jeg mit licentia practicandi.»

Figur 3. Dermato-
logi-notater og
Christian Fredrik
Rossows håndskrevne
nedtegnelser

Avslutning

Christian Fredrik Rossow virket som lege i nærmere 50 år. Han arbeidet på Evenskjer i Troms (1898–1902), i Drøbak (1902–1912), på Andenes (1912–1924), i Harstad (1924–1928) og til slutt i Tåsen og Maridalen krets i Vestre Aker (Oslo) fra 1928.

Mot slutten av livet skrev han ned et tilsynelatende ærlig tidsbilde fra en krevende studenttid (figur 3). Erindringene ble altså nedtegnet lenge etter at hendelsene fant sted, og man må derfor regne med at enkelte detaljer kan ha blitt forskjøvet eller omtolket i ettertid. I manuset får man for eksempel inntrykk av at farens konkurs inntraff før Rossow begynte å studere, mens han i studentminneboka beskriver sitt første studieår som lykkelig (15).

I hovedtrekk er det likevel grunn til å tro at historien er riktig. Rossow skriver i studentminneboka om farens konkurs at «vort saa gode hjem» i løpet av få måneder ble forandret til et «fortvilelsens og nødens hjem». Han gjennomgikk i disse årene mye «nød og elendighet», skriver han (15). Han tok enhver ekstrajobb «med begjærighet», og i løpet av studietida hadde han en rekke ulike stillinger, blant annet som regningsbud, forsikringsagent, waisenhuslærer, privatlærer, gymnastikk lærer, klokker og avskriver (15). Studieåra var harde, eller med hans egne ord: «Studentertilivets glade dage var faa» (15).

Statens lånekasse for utdanning ble opprettet ved lov 6. juni 1947 for å sikre lik adgang til utdanning, uavhengig av sosial og økonomisk bakgrunn. Samtidig skulle ordningen bidra til å dekke samfunnets behov for utdannet

arbeidskraft. Betydningen av Lånekassen for sosial utjevning i Norge kan knapt overvurderes.

Litteratur

1. Sandbu M. Da spanskesyken kom til Andøya. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2020; 140. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.20.0216>
2. Christian Fredrik Rossow. I: Larsen Ø, red. *Norges leger*. Bind 4. Oslo: Den norske lægeforening, 1996: 555–556. <https://www.nb.no/items/ed33180653d476af07be9c488d936f9d?page=555> (22.6.2026)
3. Joachim Andreas Voss. I: Larsen Ø, red. *Norges leger*. Bind 5. Oslo: Den norske lægeforening, 1996: 580–582. <https://www.nb.no/items/bf9ba5d4b133880c01b70d60e23bc4b2?page=583> (22.6.2026)
4. Fossum S, Holck P, Benestad HB. *Historien om Anatomisk institutt: et moderne universitet blir til*. Oslo: Pax, 2023: 42.
5. Lauritz Lie. I: Larsen Ø, red. *Norges leger*. Bind 3. Oslo: Den norske lægeforening, 1996: 558. <https://www.nb.no/items/75d3b3efb6bb555e8b5086321c350223?page=559> (22.6.2026)
6. 001 Ole Olsen - 01 - 0018 Ullevoldsveien 80b - 317 - Tellingskretsoversikt - *Folketelling 1900 for 0301 Kristiania kjøpstad* - Digitalarkivet. <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037045142370> (22.6.2026).
7. *Christiania Skattebog for Aaret 1894*. Christiania: Malling, 1894, s. 126. <https://www.nb.no/items/dd92a768acd364b0ca36e4f381f3e24f?page=139> (22.6.2026)
8. Einar Gustav Alfred Rossow-Hansen. I: *Studentene fra 1890: biografiske opplysninger samlet til 25-års jubileet 1915*. Oslo: Grøndahl, 1915, s. 199. <https://www.nb.no/item/s/55ec3024e120088aa0e1a6ecf265c3ec?page=215> (22.6.2026)
9. Arentz-Hansen C. *«Kvinder med begavelse for lægevirksomhed»: Norges første kvinnelige leger og tiden de virket i*. Oslo: Cappelen Damm, 2018. <https://www.nb.no/items/b5238e92a685dba8537ca5751c74c045?page=0> (22.6.2026)
10. Haave P. *I medisins sentrum: Den norske legeforening og spesialistregimet gjennom hundre år*. Oslo: Unipub, 2011. <https://www.nb.no/items/61f34edc0f28e65f0143d612b09a83b7?page=0> (22.6.2026)
11. Axel Hermansen Cappelen. I: Larsen Ø, red. *Norges leger*. Bind 1. Oslo: Den norske lægeforening, 1996: 554–555. <https://www.nb.no/items/401d518e6762ae1c03400a2db7b716b9?page=557> (22.6.2026)
12. Sofus Andreas Jørgensen. I: Larsen Ø, red. *Norges leger*. Bind 3. Oslo: Den norske lægeforening, 1996: 271. <https://www.nb.no/items/75d3b3efb6bb555e8b5086321c350223?page=271> (22.6.2026)
13. Rogstad S. *Falden paa sin Post – legestudenten som fikk offentlig begravelse. Michael* 2023; 20: 341–343.
14. Medicinsk eksamen ved det kongelige Frederiks Universitet i 2det semester 1897. *Norsk Magazin for Lægevidenskab* 1898; 59: 107–110. <https://www.nb.no/items/d819f3181abfb75fd6dd73702f1c93dc?page=139> (22.6.2026)

15. Christian Fredrik (Hansen) Rossow. I: Studenterne fra 1889: biografiske meddelelser samlet til 25-aars-jubilæet 1914. Trondhjem: G. Krogshus boktrykkeri, 1914, s. 186–187. <https://www.nb.no/items/a18ec84f788beabff9328d41308cf617?page=203> (22.6.2026)

Takk til min oldefar Christian Fredrik Rossow som har nedtegnet dette, til familien for gjennom flere generasjoner å ha tatt vare på hans notater og til Tove Alice Rossow med familie for å ha overlatt denne teksten til meg. Og stor takk til Cecilie Arentz-Hansen og til professor Erlend Hem for gjennomlesning av manuskriptet, gode råd, forslag til endringer og for avgjørende hjelp til litteratursøk og referanser.

*Morten Sandbu
sandbu1955@gmail.com
Morten Sandbu
Sognsvegen 53
0851 Oslo*

Morten Sandbu er psykiater og forsker ved Avdeling for atferdsmedisin, Institutt for medisinske basalfag, Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo.

Artikkelen er fagfellevurdert